

kládají dobytí moci dělnickou třídou a vybudování základů socialismu. O racionalizaci lze mluvit ve dvou rovinách, tj. o sféře racionalnosti stanovených cílů, již se autoři nezabývají, a o relaci mezi cíli přijatými jako dané a prostředky sloužícími k jejich uskutečnění, tj. o racionalnosti používaných prostředků. Tato rovina je předmětem zkoumání autorů referátu.

Autoři konstatují, že v prvních letech obnovy a výstavby průmyslu v Polsku byl nedostatek kvalifikovaných sil a podceňoval se význam odborníků ve výrobě. V posledních letech došlo ke zlepšení v obou směrech a zejména po r. 1956 se pozice inženýra v závodě zásadně změnila. Nyní se posiluje pozice ekonomů a vzrůstá počet pracovníků se speciálním vzděláním a dochází ke zvedání systému řízení. Zvyšuje se počet a význam závodních laboratorů, konstrukčních kanceláří, orgánů pro ekonomickou a organizační analýzu a ředitelé si zvykají systematicky využívat pomoci svých štábů.

Zřídlem konfliktů v podniku jsou produkční organizační dilemata. Projevuje se konflikt mezi lidmi orientovanými na plán a lidmi orientovanými na dlouhodobý zájem výroby. První — hlavně administrativní vedoucí pracovníci — prosazují zásadu primátu plánu ve smyslu jeho terminovanosti a souhlasu se základními ukazateli. Druzí — hlavně inženýři a část ekonomů — se vyslovují pro primát technických a organizačních rozhodnutí, zvyšujících jakost. Tyto zásady se často rozcházejí a plánované úkoly se realizují na úkor technických a organizačních zlepšení. Inženýři pak často nevidí možnost uspokojení na půdě průmyslových závodů. Snaha o překonání odcizení členů štábu a odborníků-expertů, zaměřených výlučně na realizaci specializovaných úkolů, nachází platformu v rámci samosprávy, kde odborníci uplatňují svůj vliv jinak, než jim přiznává oficiálně zhierarchizovaný systém řízení i neformální stav spojů. Účast odborníků v samosprávě je tím reálnější, čím větší je význam samosprávných institucí.

Problém racionalizace systému se neomezuje na formulování technických, ekonomických či organizačních řešení, ale týká se i možnosti jejich uskutečnění. Zde se otevírá široké pole možností k výzkumům. Mezi vědami, které se mohou ukázat jako užitečné v racionalizaci průmyslových vztahů, má své místo i sociologie. V základech mnoha těžkostí, napětí a konfliktů jsou nedostatky organizační, technologické a ekonomické. Výzkum ukázal, že kolem 31 % dělníků si stěžuje na špatnou organizaci práce a jen 16,4 % vyjadřuje svou nespokojenost z důvodu tzv. mezilidských vztahů.

Sociologické hledisko je třeba posuzovat jako doplněk hlediska ekonomického, organizačního a politického. Sociologie může a musí vyjít vstříc potřebám průmyslu. Jde o neustálé přizpůsobování společensko-hospodářských institucí měnícím se potřebám a situacím a o zdůraznění funkce sociologů jako nástroje stálého zdokonalování socialistického systému. V současné době se stalo

vysoce aktuální vyřešení praktické role sociologie v průmyslových závodech. Role sociologa v průmyslu vyvolává četné otázky. Plná krystalizace této role je nepochybně otázkou let. Ale je možno vyjmenovat hlavní obory použití sociologie v průmyslové praxi: a) zveřejnění znalostí sociologie mezi praktiky, především mezi personálem vedoucím podniky a rovněž mezi aktivem společensko-politickým; b) provádění průzkumů, týkajících se klíčových praktických problémů, a pak použití dosažených výsledků v praxi; c) poskytování sociologických porad podnikům; d) účast při stanovení sociotechnických činitelů racionálního formování mezilidských vztahů v závodech (personální administrativní, stanovení vzorů postupu představených vůči podřízeným, stanovení kritérií služebního postupu, oceňování podřízených atd.). Užíváním vědeckých metod je možno se vyhnout mnoha omylům a řešením ad hoc, prováděným narychlo lidmi ne dosti kompetentními a fundovanými.

V závěru pak autoři poukazují na to, že vnitrozávodní vztahy zůstávají pod velmi silným vlivem celku společenských vztahů. Jde o širší problém vztahu závodu a jeho „společenského“ prostředí, zkoumaného v průřezu ekonomickém, kulturním, demografickým, právně organizačním atd. Zvláště je třeba věnovat pozornost vztahům mezi fázemi průmyslového rozvoje v socialistických zemích a organizací průmyslu jako celku, o nichž hovořil na sjezdu prof. Szczepański. A rovněž vztahům v rámci závodu.

Zásady integrace, demokratizace a racionalizace průmyslové organizace jsou, podle mínění autorů referátu, základem normativního cílevědomého vzoru socialistických průmyslových vztahů. V realizaci těchto zásad existuje mnoho variant řešení, které vyžadují další studium a empirické zkoumání. Další prohloubení teoretického a praktického poznání vyžaduje spojení úsilí, rozšíření rozsahu bádání a spolupráci s jinými disciplínami, zaangažovanými ve zkoumání různých aspektů socialistické industrializace: tak končí autoři svůj referát.

Dušan Slávik

Seminář o sociologii veřejného mínění

Ve dnech 14. a 15. března t. r. se v Liblicích konal celostátní seminář k otázkám sociologie veřejného mínění, uspořádaný ÚV Socialistické akademie a ČSAV. Necelá stovka přítomných sociologů, filosofů, novinářů, pracovníků výzkumných pracovišť (ČSAV, Čs. rozhlasu a televize, Reklamy obchodu aj.) a několik politických pracovníků čs. armády zde vyslechlo 5 referátů a 13 diskusních vystoupení.

Dr. D. Slejška CSc. přednesl úvodní referát *Marxistické pojetí sociologických otázek veřejného mínění*. Referát se týkal zhruba tří problémových okruhů: vymezení pojmu veřejné mínění, utváření a vývoje veřejného mínění a funkcí veřejného mínění

v socialistické společnosti. Mínění charakterizoval jako vztah člověka k jevům skutečnosti, především společenské skutečnosti. Tento vztah je podložen zájmy, je vztahem odrazovým, ideálním, má svou poznávací složku i složku hodnotící (normativní); jestliže je intenzivní a ustálený, přechází v postoj, který podstatně ovlivňuje společenskou činnost člověka. Při vymezování „veřejnosti“ upozornil, že veřejné mínění nelze redukovat na mínění oficiální (především mínění mocenských kruhů), či naopak jen na mínění neoficiální. Veřejné mínění má sice „své“ instituce, ale není omezeno jen na ně.

D. Slejška kritizoval pojetí sovětského teoretika A. K. Ulédova (veřejné mínění ve třídních společnostech jako mínění utlačovaných tříd a vrstev) i opačné pojetí Urxova z roku 1934. Veřejné mínění charakterizoval jako složku společenského vědomí, utvářeno souborem kolektivních názorů, hodnocení a soudů, s nimiž lidé na základě svého materiálního postavení, zájmů a postojů přistupují (ve skupinách i globálně) k řešení otázek společenského života. Veřejné mínění je i v socialistické společnosti rozporné, vyvíjí se (krystalizuje ve výrazné přesvědčení a postoje, v malých i velkých společenských skupinách dochází k homogenizaci mínění), dochází k polarizaci skupin a celku: veřejné mínění se organizuje a částečně se váže na instituce. Přes rozpory dochází k určité unifikaci mínění. V tomto směru D. Slejška považuje za negativní skutečnost, že v období kultu osobnosti u nás došlo k vysokému stupni unifikace veřejného mínění a také prostředků masové komunikace.

V socialistické společnosti má veřejné mínění tyto funkce: aktivizace širokých mas, podíl na vytváření nových tradic a hodnot a jejich přijetí, rozšiřování sféry působnosti veřejného mínění v oblasti práva i morálky; zkoumání veřejného mínění je jedním ze zdrojů uvědomělé samoregulace společnosti. Závěr referátu vyústil v názor, že „... by bylo třeba uvolnit veřejnému mínění více prostoru, stále méně stavět veřejnost před hotová řešení, poskytovat více možností pro uplatnění názorových rozdílů v diskusích a polemikách...“

Doc. dr. H. Steiner CSc. z katedry sociologie filosofické fakulty v Brně přednesl referát *O západních nemarxistických teoriích veřejného mínění*. Pojednal o názorech významných západních sociologů (Tarde, Tönnies, aj.), o pojetí veřejného mínění v dílech teoretiků veřejného mínění Lippmana, Allporta, Albiga a o vztahu klasického a novějšího freudismu k veřejnému mínění (freudismus jako jedna z teorií o iracionální povaze veřejného mínění). Při kritice agnostického základu teorie stereotypů u některých autorů upozornil na nutnost rozlišovat — také v našich podmínkách — stereotypy poměrně pravdivé typizující a stereotypy hrubě zkreslující a zjednodušující skutečnost. („V každém případě ovšem zjednodušené stereotypní myšlení zůstává určitým problémem i u nás a zůstane jím pravděpodobně trva-

le.“) Podrobněji v závěru rozebíral vztah západních teoretiků k technice vytváření veřejného mínění (propaganda) vzhledem k jejich východiskům o povaze veřejného mínění — zda je chápou jako převážně racionální, nebo naopak převážně iracionální.

Dr. C. Adamec CSc. z Ústředí zdravotnické osvěty a pracovník poválečného Čs. ústavu pro výzkum veřejného mínění přednesl obsáhlý a hodnotný referát *Výzkumy veřejného mínění u nás v letech 1946–1948*. (Tento referát byl zveřejněn v Sociologickém časopise č. 1 a 3 1966.)

O výzkuzech veřejného mínění v Polsku referoval plk. J. Nováček CSc. z Vojenské politické akademie. Popsal organizaci a metody práce Ośrodka badania opinii publicznej (OBOP) při polském rozhlasu. OBOP (od února 1965 OBOP i studiów programowych) má tři základní směry: výzkum veřejného mínění (sít 1800 tazatelů), výzkum mezi posluchači rozhlasu (sít 1000 tazatelů) a výzkum televizních diváků (sít se ustavuje). Ve srovnání s Čs. ústavem (1946–1950) jsou zde shodné prvky v organizaci i metodách, ale i některé rozdíly — velikost sítí, odměňování tazatelů, organizace průzkumů. Průzkumy uvnitř PSDS podniká pracoviště při Vysoké škole stranické, jež vede doc. Bauman.

Doc. dr. V. Lamser CSc. ze Sociologického ústavu ČSAV přednesl referát *Některé zkušenosti a výsledky výzkumu veřejného mínění v západních zemích, zejména ve Francii*. Zdůraznil potřebu doplnit mezery v odborné literatuře u nás a nezbytnost vybudovat solidní dokumentaci v oboru sociologie. Výzkum veřejného mínění na Západě dnes není zaměřen především na předvolební předpovědi a na čistě politické otázky — ve Francii představuje tato problematika pouze necelou čtvrtinu průzkumů. Hlavně se zkoumají otázky hospodářské, životního stylu, sociální, zdravotnické, kulturní a osvětové. Dr. Lamser informoval o několika průzkuzech (informace u zemědělců, průzkumy dovozených, opakované průzkumy popularity de Gaulla a pravidelně opakované průzkumy politického vývoje, ekonomických a sociálních problémů). Uvedl, že výzkum veřejného mínění dnes nezjišťuje především a výlučně jen rozdělení, ale také intenzitu a zaměření mínění.

O vztahu masových komunikačních prostředků a veřejného mínění v diskusi hovořili s. Kadlecová z Čs. rozhlasu, V. Jisl z Večerní Prahy a s. Lano z Našeho vojška. O výzkumu problematiky války, míru a ozbrojených sil ze září 1965 promluvil s. Říška. V. Kalivoda z ÚKLKS hovořil o koncepci výstavby ústavu pro výzkum veřejného mínění a o podmínkách pro jeho činnost, dr. M. Cyžowa z VÚZE o výzkumu veřejného mínění mezi zemědělci, s. Wynnyczuk o průzkuzech Státní populační komise, s. Vydra o sociologických průzkuzech na Ostravsku ve vztahu k veřejnému mínění. O výzkumu trhu, o tržních zvyklostech a chování spotřebitelů a o propagaci hovořili E. Rejmanek z Reklamy